

DE UNIVERSITEIT ALS SPIEGEL VAN DE SAMENLEVING

De universiteit als spiegel van de samenleving

Hoe kunstmatige intelligentie
ons onderzoek, onderwijs en
mensbeeld verandert

Paul van Geest, Emile Aarts, Ronald de Jong

Open Press Tilburg University
Tilburg, The Netherlands

© 2026 Paul van Geest, Emile Aarts, Ronald de Jong

Design, typesetting en copyediting: LINE UP boek en media bv
Omslagbeeld: Afbeelding gegenereerd door de auteurs met behulp van
kunstmatige intelligentie

ISBN: 9789403874104

DOI: <https://doi.org/10.56675/9789403874104>

Dit boek is ook Open Access beschikbaar onder de voorwaarden van de Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Licentie (CC BY 4.0). De volledige licentievoorwaarden zijn beschikbaar op <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Inhoud

Ten geleide	1
Woord vooraf	5
De universiteit in het informatietijdperk: ter inleiding	11
Een verleden en een missie	11
Het monopolie op kennis	12
De universiteit als poortwachter?	13
De inzet van dit boek	15
Plan van aanpak	16
1 Van kennisschaarste naar overvloed: de ontwikkelingen aan universiteiten door de eeuwen heen	21
Inleiding	22
De voorlopers van de universiteit	22
Hervormingen en de totstandkoming van universiteiten	23
Het scholastieke denken	25
Scholastiek en humanisme	29
Staatsuniversiteiten	31
Wilhelm von Humboldt en zijn <i>Bildung</i>	32
<i>The Idea of a University</i>	33
Naar een <i>entrepreneurial</i> en ondergeschikte universiteit?	34
Tot slot	37

2 De ontwikkelingen aan de Nederlandse universiteiten	39
Inleiding	40
Het ontstaan van de eerste universiteiten in Nederland	40
De rol van de staat en de kerk ten opzichte van de universiteit in de negentiende en twintigste eeuw	43
Technische universiteiten en handelshogescholen	45
Schaalvergroting en democratisering	48
Stelselveranderingen en hervormingen	49
COVID-19 en de Nederlandse Universiteiten	50
AI en het rendementsdenken aan Nederlandse Universiteiten	53
Wat staat er op het spel?	57
3 Kunstmatige Intelligentie als cesuur	59
Inleiding	60
De rol van universiteiten in de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie	61
AI-ontwikkeling aan Nederlandse universiteiten	69
Generatieve Kunstmatige Intelligentie	75
Epiloog: AI en het menselijke denken	78
4 Tussen Aristoteles en Algoritme. Kunstmatige Intelligentie en de herijking van ons mensbeeld	87
Inleiding	88
Aristoteles en de menselijke waardigheid	90
Augustinus' visie op mens-zijn	91
Het mensbeeld in de periode van de scholastiek	92
Het heilzaam optimisme in de renaissance	93
Het heilzame pessimisme in de Reformatie	95
Het mensbeeld van de jezuiten	97
Descartes' denkende mens	98

Empirisch onderzoek als basis voor een hernieuwd mensbeeld	100
Reacties op een al te empirisch mensbeeld: Immanuel Kant en de anderen	102
De <i>homo economicus</i> als allesbepalend model?	105
Tussen AI en filosofie: het mensbeeld van Herbert Marcuse	108
De opkomst van AI en de mens als machine	110
De mens als algoritme?	111
De verbreding vanuit de traditie	113
Kanttekeningen vanuit de visie op planetaire technodiversiteit	116
Transhumanisme en superintelligentie	118
5 Leidinggeven aan de universiteit in het tijdperk van Kunstmatige Intelligentie	123
De essentie van leidinggeven: een overzicht	124
Leiderschap in de academische context	126
De algemene uitdagingen voor leidinggevendenden aan universiteiten in Nederland	128
De vereisten voor goed academisch leiderschap in tijden van AI	131
Synthese	136
6 De toekomst van academisch werk in het AI-tijdperk	141
Inleiding	142
De toekomst van werk volgens het World Economic Forum	143
De toekomst van werk volgens McKinsey	147
Mariana Mazzucato en de herwaardering van arbeid	150
Wat AI betekent voor jonge academici	153

AI en de selectie van jonge academici	159
AI en de verwachtingen waarmee jonge academici de arbeidsmarkt betreden	160
AI-governance en ethiek	164
Uitleiding: universiteiten en een AI-gedreven arbeidsmarkt	166
INTERMEZZO	
Een week uit het leven van studenten in het AI-tijdperk	170
7 Epiloog	175
Literatuur	189
Register	215
Over de auteurs	229

Ten geleide

Concrete aanleiding voor het schrijven van dit boek was de constatering dat de tijden voor universiteiten in het huidige tijdsgewricht behoorlijk enerverend waren. Dit inzicht leidde tot een gezamenlijke, aan zorg grenzende verwondering over de ontwikkelingen aan de universiteit zélf: over de wijze waarop harde keuzes werden gemaakt onder de financiële druk, over internationale spanningen die op campussen tot protesten leidden en die impact hadden op internationale samenwerkingsverbanden. Maar vooral ook over de enorme snelheid waarmee kunstmatige intelligentie (AI) de samenleving in zijn greep heeft gekregen – en dientengevolge ook het onderwijs en onderzoek binnen de universiteiten – en impact op ons mens- en zelfbeeld had.

Op 8 januari 2026 berichtte het *Algemeen Dagblad* dat de rector van de universiteit Gent tijdens haar inaugurale rede in september van het vorig jaar had verwezen naar een niet bestaand citaat van Albert Einstein. Naar vermeld was dit citaat gegenereerd door ChatGPT en niet door haar geverifieerd. Dit relatief eenvoudige voorval bracht de gemoederen binnen de academische wereld behoorlijk in beweging. De rector besloot daarop van het eredoctoraat af te zien, dat de Universiteit van Amsterdam haar wilde verlenen vanwege haar baanbrekende onderzoek naar vruchtbaarheid en voortplantingsgeneeskunde alsook vanwege haar maatschappelijke verdiensten. Dit enerverende voorbeeld illustreert hoe verstrekkend de ervaringen in het gebruik van AI binnen de academische wereld zijn op persoonlijk niveau.

Op het niveau van het brede perspectief – wat zijn de effecten van AI op de ontwikkeling en toepassing van algemene kennis als epistemisch gedachtengoed – zijn er veel open vragen en speculaties wereldwijd over de kwestie of AI het denken en beslissen van de mens overbodig gaat maken. Dit leidt tot de nodige spanningen. De academische wereld voelt zich hierdoor bedreigd in haar existentie maar ziet ook mogelijkheden om zichzelf opnieuw uit te vinden. Deze spanningen komen in dit boek uitvoerig aan bod.

Vanuit verschillende achtergronden – geesteswetenschappen, wis- en natuurkunde en bedrijfskunde – raakten onze invallen elkaar op onverwachte momenten. Ideeën, in de eigen wetenschapsdiscipline of beroepspraktijk ontwikkeld, werden verrijkt en verdiept door ze te ontsluiten aan de ideeën betreffende AI, onderwijs, onderzoek en de hierdoor beïnvloede mensbeelden die in de wetenschapsdiscipline van de gesprekspartners waren ontwikkeld. Er was in hoge mate sprake van een zeer enthousiasmerende vorm van serendipiteit: het toevallig ontdekken van iets waardevols, terwijl er aanvankelijk helemaal niet iets doelmatig werd gezocht.

Aanleiding voor de totstandkoming van dit boek vormen de veranderingen op het gebied van AI, waarin tendensen in de samenleving en ontwikkelingen aan de universiteit elkaar als het ware weerspiegelen. Zowel aan de universiteit als in de maatschappij veranderen mensbeelden door vergelijkingen van de mens met zaken die aan AI gerelateerd zijn. Zo worden steeds hogere verwachtingen gekoesterd met betrekking tot de toepassing van AI en wordt de vraag steeds prangender of de toename van het gebruik van AI andere manieren van leiding geven vereist. Het kwam in een relatief korte tijd tot stand, maar er werd bij de vervaardiging ervan geput uit bronnen die in de respectievelijke wetenschapsgebieden al jaren, of zelfs eeuwen, waren aangeboord.

De ontwikkelingen op het gebied van AI volgen elkaar in een duizelingwekkende snelheid op. Iedere dag gebeurt er wel iets nieuws dat het vermelden waard is. Komen er wel of geen bindende AI-verordeningen? Hoe verrijken we academisch onderzoek en onderwijs met AI-methoden? Barst de tech-bubbel of loopt het zo'n vaart niet? Ook de vragen waar de universiteiten zich voor gesteld zien, hebben nog geen definitief antwoord. Krijgen de bezuinigingen nu hun beslag en zo ja, in welke vorm? En hoe loodsen we de universiteiten door deze turbulente tijden? Daarom hebben we voor een open einde gekozen, dat de opmaat vormt tot verdere vragen.

Woord vooraf

In zijn belangrijke boek *Wisdom's Workshop: The Rise of the Modern University* merkt James Axtell op: 'All universities are shaped by and must respond to the ambient conditions of their times, otherwise they wither and die.' (Axtell, 2016, p. 44). Die opmerking wordt onderbouwd met uitvoerige historische analyses. Ook wordt de stelling onderbouwd dat middeleeuwse universiteiten al met ontwikkelingen werden geconfronteerd, die niet minder dan hun 'very existence' op het spel zetten. Soms waren dat ook toen al technologische ontwikkelingen. In de vijftiende eeuw ('a fast moving century', sic!) beleefden universiteiten als Oxford en Cambridge de opkomst van het geprinte boek: 'the replacement of manuscript texts with smaller, less expensive books made possible movable-type printing.' Dat betekende wat voor de wijze waarop kennis werd verspreid. Het werd toegankelijker. De auteurs van dit boek zouden spreken van veranderingen in de 'poortwachtersfunctie' van universiteiten. Veranderingen zijn van alle tijden, en dat met name vele universiteiten de dynamiek daarvan soms al eeuwenlang doorstaan, mag een bron van hoop zijn. Maar het is wel opletten geblazen.

Axtell laat, in de beste tradities van goed wetenschappelijk onderzoek naar de betekenis van technologische ontwikkelingen, duidelijk zien dat de door- en inwerking van dergelijke ontwikkelingen in belangrijke mate mede worden geconstitueerd door een vaak complex samenspel van sociaal-economische en politieke verhoudingen (die soms ook wezenlijk van betekenis zijn voor de

manier waarop die technologieën zichzelf ontwikkelen). Technologie is niet neutraal, en stevig verbonden met vormen van machtsvorming in het economische en het politieke domein. Onafhankelijkheid van universiteiten was ook in die tijd al kwetsbaar: de afhankelijkheid van de toenmalige overheid die – vooral met geld, ook toen – de universiteiten in koninklijke keurslijven dwong, groeide vooral. Met name Henry VIII (die regeerde van 1509 tot 1547) was zeer bedreven in het ringeloren van universiteiten: ‘The bear hug in which he embraced the universities made it difficult for them to distinguish affection from coercion.’ (Axtell, p. 45).

Het boek dat U voor zich heeft, zou ik eveneens belangrijk willen noemen en daarom van harte in uw aandacht aanbevelen. Het laat even indringend als uitvoerig zien dat we als samenleving, en als universiteiten wel heel in het bijzonder, weer stevig moeten opletten om onze institutionele eigenheid, onafhankelijkheid en kernmissie te beschermen. Overheden vragen ook in onze dagen blijvende waakzaamheid, maar steeds meer vragen ook grote technologische bedrijven om onze aandacht. Zij ontwikkelen en exploiteren technologieën die fundamenteel inwerken in de wijze waarop het binnen universiteiten gegeven onderwijs en uitgevoerde onderzoek wordt georganiseerd. AI lijkt niet zomaar een volgende technologische ontwikkeling, maar is er een die meer nog dan voorheen onze bijzondere aandacht vraagt vanwege haar al even disruptieve als doordringende effecten.

Het boek dat voor U ligt, is een zeer welkome, kritische en fundamentele beschouwing van een technologie die ook in onze dagen volgens sommigen het bestaansrecht van de universiteiten op het spel zet. Hier en daar is het debat al goed op gang gekomen, en ook vanuit onze eigen universiteit zijn er – soms al vergaande –

oproepen om dat debat met voorrang te voeren (Van Laarhoven & Van Vugt, 2025, 2750 -2762). Kunstmatige intelligentie zou onder meer leiden tot cognitieve luiheid en wezenlijke problemen bij vragen van wetenschappelijke integriteit.

Er is inderdaad werk te doen: AI is door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid terecht als een ‘systeemtechnologie’ gekarakteriseerd, waarvan de werking diep doordringt in processen en activiteiten die van stoom- en typemachine nog weinig te vrezen hadden. Er is geen discipline die hieraan ontkomt. De discussies met en tussen voorzitters van onze examencommissies zijn al lang gaande, en de eerste vragen hoe we kunnen voldoen aan de zich ontwikkelende Europese wetgeving worden indringend op bestuurlijke tafels neergelegd.

Die wetgeving wordt gevoed door de vraag welke (Europese) waarden we – ook weer in het licht van deze nieuwe technologische ontwikkeling – moeten beschermen. En daar komt het fundamentele karakter van het werk dat in voorliggende publicatie is verricht goed van pas. Het positioneert de opkomst van AI in de historische en recente context van de institutionele geschiedenis van universiteiten, en vraagt zich terecht af welke idee van de universiteit door AI wordt bevorderd of – omgekeerd – onder druk komt te staan. Daarbij kijken de auteurs verder dan hun universiteitsneus lang is, en hebben ze nadrukkelijk aandacht voor het stelsel waarin die moet functioneren; nationaal, Europees en ook internationaal. De opkomst van AI genereert op al die niveaus vooralsnog meer vragen dan antwoorden, wat ons dwingt te reflecteren op de vraag waarin de wezenlijke waarde van een universiteit gelegen is, en welke de wezenlijke waarden zijn, die op grond daarvan wellicht extra bescherming verdienen. Belangrijk is het inzicht dat universiteiten niet alleen kennis ontwikkelen en over-

dragen, maar, in de woorden van de auteurs, ook ‘de voorwaarden bewaakt waaronder betrouwbare, kritische en betekenisvolle kennis kan ontstaan’, en die dus ‘methodische twijfel, pluraliteit, traag denken en zorgvuldige toetsing bevordert’.

De uitvoerige beschrijving en analyse van wat AI eigenlijk is en behelst die in het boek wordt gegeven, is vervolgens de bron van kritische reflectie en soms ook al concrete aanbevelingen voor diverse geledingen in de academische gemeenschap, zoals studenten, onderzoekers, docenten. Daarbij schromen de auteurs niet om verdergaande algoritmisering te problematiseren vanuit het mensbeeld: het model van de mens is bepaald complexer dan een taalmodel. Visies op het denken en het wezenlijke zijn van de mens worden uitvoerig besproken. Ook dat geeft een vruchtbare bron om de dimensies van wat er bij een kritiekloze omarming van de verschillende verschijningsvormen van AI behoorlijk problematisch kan worden, te analyseren en te agenderen.

Het perspectief van het expliciteren van het mensbeeld is, zo meen ik, een heel vruchtbare want fundamentele manier om de verdere discussies te agenderen: het denkt voorbij de laatste release of versie van de technologische applicaties, maar vraagt indringend aandacht voor de meer wezenlijke vragen die zich aandienen. Die vragen zijn uiteraard nog lang niet allemaal beantwoord, wellicht zelfs nog niet eens gesteld. Maar er is werk aan de winkel, met name ook voor een universiteit als de onze, die zich niet wil en kan onttrekken aan de belangrijke rol van recht, religie en ethiek in dergelijke discussies. Ook voor al degenen die binnen universiteiten bestuurlijke verantwoordelijkheden dragen, is het boek belangrijk. Hoe bezielen we, hoe bewaken we, en hoe bewegen we de universiteit naar en in de toekomst waar – wederom – een technologie wezenlijk doordringt?

Ik wil de auteurs hartelijk danken voor hun inzet om deze publicatie tot stand te brengen. Het is een rijke en fundamentele beschouwing geworden, die voor onze bijna honderdjarige universiteit, die zich ook voorbereid op een herbezinning op onze strategische prioriteiten, een mooie bron is van verder denken en spreken over wat zich aandient als een wezenlijke opdracht: het wezen van de universiteit verder ontwikkelen en beschermen in een tijd die, net als de technologie, sterk disruptieve elementen en ontwikkelingen kent. Dat het in goede samenwerking is geschreven door een wis- en natuurkundige, een bedrijfskundige en een kerkhistoricus/theoloog laat nog eens zien hoezeer wezenlijk werk vraagt om samenwerking tussen onderscheiden disciplines.

Wim van de Donk

Wim van de Donk (1962) is hoogleraar bestuurskunde, rector magnificus en bestuursvoorzitter van Tilburg University. Daarvoor was hij voorzitter van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2004-2009) en commissaris van de Koningin resp. Koning in Noord-Brabant (2009-2020).

De universiteit in het informatietijdperk: ter inleiding

Een verleden en een missie

De universiteit is een van de oudste instituties van onze beschaving. Samen met het leger en de kerk behoort zij tot de zeldzame instanties die eeuwen omspannen zonder hun kern en missie te verliezen. Waar koninkrijken republieken werden, politieke partijen al snel na oprichting opgaan in een andere partij en bedrijven de tand des tijds meestal niet lang doorstaan, bleef de universiteit bestaan als *alma mater*, als voedende moeder die onderzoek, onderwijs en kritische reflectie generaties lang verbindt in hun streven naar waarheid en inzicht. Zo werd en bleef zij hoedster van kennis, cultuur en van de beschaving zelf.

Haar verschijningsvorm veranderde, het aantal wetenschapsdisciplines nam toe, haar studenten werden meer divers gedurende de eeuwen. Maar de missie bleef onomstotelijk: het vermeerderen, verdiepen en overdragen van kennis en inzicht. Was het doel van de universiteit in de middeleeuwen eerst het ontwaren van de door God gegeven orde in de schepping, in de geschiedenis alsook in de mens zélf: later zou dit doel veranderen. Het werd haar taak de samenhang van alles en allen of ook oorzakelijkheidsverbanden te beschrijven *etsi Deus non daretur*: alsof er geen god aan deze samenhang ten grondslag lag. Op deze leest geschoeid werd

ook het rechtssysteem ontwikkeld. Wat weer niet wegnam dat Georges Lemaître (1894–1966), de ‘ontdekker’ van de oeratoom – een compacte toestand waaruit het universum zich is gaan uitbreiden als in een oerknal – niet alleen astronoom en natuurkundige was maar ook theoloog en katholiek priester. Hij is er het bewijs van dat de universiteit als ruimte voor academische vorming en persoonlijke groei wetenschappelijke kennis, kritische reflectie en levensbeschouwelijke diepgang in de breedste zin verbond en verbindt.

Vandaag staat deze missie onder druk zoals zelden tevoren. De universiteit bevindt zich in een wereld die haar uitgangspunten herschrijft: een wereld waarin kennis overal is, door iedereen gegenereerd kan worden, en waarin zelfs niet-menselijke systemen nieuwe kennis produceren. Tot AI was het vermogen kennis te vergaren en door te geven aan het verschijnsel mens voorbehouden: ‘een wezen met rede behept’, zoals Aristoteles het formuleerde om de mens van andere levende wezens te onderscheiden. Juist omdat de mensheid nu in een fase in de geschiedenis is ingetreden waarin ook technologie kennis en inzicht voortbrengt, zijn wij dus genoodzaakt over kennis als gevolg van menselijk denken, en van dit denken alléén, radicaal te herzien. Op dit punt gekomen moet de rol van de universiteit dus ook opnieuw worden doordacht.

Het monopolie op kennis

Het verkrijgen van kennis leek in de loop der eeuwen altijd aan een soort elite voorbehouden. In zijn *Vita Karoli Magni* schrijft Einhard dat Karel de Grote weliswaar interesse had in lezen – hij was het Latijn zelfs enigszins machtig – maar hij het schrijven nooit onder de knie kreeg, zelfs niet toen hij op late leeftijd 's nachts begon te

oefenen. Op het ontwikkelen en doorgeven van kennis had welhaast uitsluitend de geestelijkheid het patent. Toen in de hoge middeleeuwen de universiteiten werden gesticht bepaalden clerici hoe deze instanties werden ingericht. Weliswaar begon met de komst van de boekdrukkunst die exclusiviteit te wankelen. Kennis werd op grotere schaal reproduceerbaar en toegankelijk. Maar de kennis bleef in handen van een elite, omdat nog lang niet iedereen had leren lezen en schrijven.

Daar kwam nog bij dat de snelheid waarmee en wijze waarop kennis werd vermeerderd dan wel werd verspreid in geen verhouding stond tot de wijze waarop dit nu gebeurt. Renaissancepauzen moesten zich veel moeite getroosten om manuscripten en incunabelen op een bepaalde plek verzameld te krijgen: hun bibliotheek. En geleerden zagen zich genoodzaakt dagenlang te reizen over slecht begaanbare wegen en, in de woorden van Desiderius Erasmus, te overnachten in herbergen met stinkende kachels om op die bepaalde plek hun kennis te kunnen vermeerderen. Vandaag de dag hebben wij met één zoekopdracht op een smartphone of een prompt in een taalmodel toegang tot bibliotheken, databanken, simulaties, code, vertalingen en conceptuele kaders. Generatieve AI-technologieën zoals ChatGPT, Claude of Gemini creëren in seconden teksten, ontwerpen, onderzoeksvorstellen, syntheses van wetenschappelijke literatuur of zelfs wiskundige bewijzen.

De universiteit als poortwachter?

Waar universiteiten ooit het monopolie over kennis hadden, lijken de poorten van de kennisinstituten, die universiteiten zijn, nu noodgedwongen wagenwijd geopend. Universitaire gemeenschappen raken overspoeld door kennis die zij niet zelf hebben gegene-

reerd; paradoxalerwijs door de inspanningen van universitair geschoolden zélf. Enerzijds is AI onderwerp van academisch onderzoek, anderzijds is zij technologie die de exclusiviteit van de universitaire kennisproductie onder druk zet. Waar universiteiten lange tijd een quasi-monopolie bezaten op het produceren, valideren en verspreiden van kennis, lijkt AI deze functies te decentraliseren. Kennis wordt daarmee steeds toegankelijker voor bredere lagen van de samenleving, met ingrijpende implicaties voor de status, functie en identiteit van de universiteit als instituut.

Daarbij komt dat studenten zich dan ook niet meer aan de voeten van de docent hoeven te zetten als zij, bijvoorbeeld, de universaliteits- of menswaardigheidsmaxime van de Duitse filosoof Immanuel Kant willen doorgronden. Een goed geformuleerde prompt volstaat. Ook onderzoekers zelf kunnen gebruikmaken van systemen die hun taak overnemen: die literatuur kunnen analyseren of zelfs empirisch onderzoek kunnen aansturen. AlphaFold is bijvoorbeeld het AI-systeem van DeepMind dat de structuur van eiwitten met ongekeerde nauwkeurigheid kan voorspellen. Waar wetenschappers jarenlang laboratoriumonderzoek nodig hadden, biedt AlphaFold binnen seconden modellen aan die de deur openen naar nieuwe medicijnen en behandelingen. Ten behoeve van de rechterlijke macht genereren AI-systemen samenvattingen van jurisprudentie, detecteren zij bias in vonnissen of assisteren bij het opstellen van contracten. Hierbij speelt de universiteit als voedende moeder dus nauwelijks tot geen rol meer. ‘De tijden veranderen en wij veranderen in hen’, zei Augustinus al in zijn *sermo* 80, gehouden in een tijd dat het Romeinse Rijk zo ongeveer volledig teloorving.

De inzet van dit boek

In dit boek staat de vraag centraal wat de gevolgen van AI zijn voor de instantie, die eeuwenlang het patent had op kennis en het poortwachtersmonopolie met verve wist te behouden. Moet de universiteit weerstand bieden aan AI om haar monopoliepositie op kennisvermeerdering uiteindelijk weer te herwinnen? Of moet zij tot plaats worden waarin kritisch en reflectief wordt nagedacht over de functie en essentie van AI? Wat zijn de gevolgen van AI voor de inrichting van ons onderwijs en onderzoek? Moet het onderwijs zich radicaal heruitvinden? Waarom nog essays schrijven als AI dat beter doet? Het onderzoek krijgt te maken met vragen als: wie is de auteur als AI meeschrijft? Wat betekent peer review als de 'peers' deels artificieel zijn? Wat is de status van 'kennis' gegenereerd door een niet-menselijke bron? En dus ook: waarom zouden burgers experts vertrouwen als AI vergelijkbare analyses levert in begrijpelijker taal of een scherpere diagnose stelt?

Dit boek laat zich het beste lezen als een pleidooi voor de universiteit als reflexieve ruimte. Omdat er zoveel kennis wordt gegenereerd is juist metakennis – het inzicht in hoe, waarom en met welk doel kennis gevormd wordt – hard nodig. De universiteit zou tot plaats, tot proeftuin, moeten worden waarin de opeenvolgende generaties elkaar leren de kennis, die binnen en buiten de universiteit geproduceerd wordt, op waarde te schatten; waarde in de breedste zin van het woord.

Het is noodzakelijk dat de universiteit zich opnieuw uitvindt. Zij is niet langer meer de exclusieve poortwachter maar moet zich ontwikkelen als betekenisgeefster; als voedende moeder die de ruimte biedt om te oordelen over de wetenschappelijke en morele

kwaliteit van de voortgebrachte kennis en de informatiestromen. Zijn zij niet verzonnen vanuit het streven mensen over te halen een bepaald wereld- of mensbeeld te omarmen, terwijl onterecht de suggestie wordt gewekt dat er degelijk onderzoek is gedaan? Universiteiten dienen bij uitstek tot plaatsen te worden waar wordt nagedacht over de verantwoordelijkheid die kennisvermeerdering met zich meebrengt of over de gevolgen van de toepassing van de kennis voor schepping, mensheid, de ongelijke geledingen in de maatschappij. AI brengt kennis voort, maar begrijpt niet waartoe deze kennis kan leiden. AI heeft geen moreel kompas, geen historisch besef, is niet te herleiden tot een ervaringswereld. Welke rol kunnen universiteiten bij het ontwikkelen van meta-kennis spelen, waarin ethische reflectie op de verworven kennis inherent is aan het verwerven van die kennis zelf?

In een wereld van steeds snellere kennisproductie moet de universiteit eigenlijk trager durven zijn; reflexieve ruimte durven inbouwen waar intenties én gevolgen van kennisvermeerdering worden overdacht. Zo beschouwd, is de universiteit niet langer alleen een fabriek van kennis, maar ook een ethisch laboratorium, waar studenten en onderzoekers leren omgaan met het feit dat kennis geen neutraal goed is. Welke bias zit in het algoritme? Wie bepaalt wat 'betrouwbaar' is? Welke waarden en welk mensbeeld worden ingebouwd in onze epistemische systemen? In hoeverre zijn deugden als rechtvaardigheid, matigheid of de gelijkheid van allen verdisconteerd in een algoritme?

Plan van aanpak

Om goed te antwoorden op zo ongeveer alle bovenstaande vragen kan het nuttig zijn stil te staan bij wat een universiteit nu eigenlijk